

Osmansko-turski porezni popisi i historijska geografija

Ibtal-i tekebbür-i bi-me'âl der intikadiyye-i Engel Pál
(osvrst na primjedbe P. Engela)

Objavljivanju osmanskih poreznih popisa cilj ne mora biti rekonstrukcija »Ortsund Flurnamen«. Može, ali ne mora i to zavisi od mnogih okolnosti. »Kritičko izdanje teksta«, zapravo u punom smislu riječi – što implicira, primjerice, sravnjivanje svih dostupnih spomena nekog imena – u ovoj oblasti nipošto nije uobičajena stvar.¹ Za Engela je nešto samorazumljivo da objavljenoj defterskoj građi mora istodobno biti priključen repertorij naseljenih i nenaseljenih mjesta, s indeksom i kartama, uputama na neturske izvore koji spominju ista imena, podacima o geografskoj širini i dužini i slično. Pri tome se poziva na srijemski porezni defter iz godina 1566. do 1574, koji je 1983. objavio B. McGowan. Prema Engelu, ovaj je autor uspio »pravilno riješiti« oko tisuću imena mjesta »sa sigurnim paleografskim poznavanjem srednjovjekovnih izvora«, vođen »sjajnom intuicijom pravim putem« te je stoga *kriterij za sve daljnje publikacije*. Tome nasuprot, prema opisu koji dalje u »recenziji« (ne knjige, nego jedne moje metode) slijedi, imena mjesta u mojoj knjizi izgledaju iskrivljeno – ili ih uopće nema, a mnoga je od njih »razmjerno lako riješiti«. Time Engel deklasira i do sada najkvalitetnije radove, čak ne primarno povjesničara, nego istaknutih istraživača iz uže oblasti historijske geografije (usp., bilj. 1 i 3). Ili su možda izdanja koja pokrivaju regije izvan svetostjepanskoga povijesnoga okvira toga oslobođena. Valjda Engel tako ne misli, ali upozoravam na *logičku posljedicu* izrečenoga.

Dok sam pripremao požeški materijal, ne jednom sam razmišljao o radu na topografiji i ubikacijama. Kamo bi me to odvelo? Oduzelo bi mi još godinu-dvije vremena, prisililo me na potragu za jozefinskim i raznoraznim generalštapским kartama, na obilazak katastarskih ureda, terena, »pročešljavanje« arhivalija i napokon bih morao nadopisati još stotinjak novih stranica (jer ako se u takav posao ulazi, onda nije dovoljno samo pročitati ime, nego čitanje treba i obrazložiti bilješkom, navesti sve varijante, razglabati o njegovu porijeklu, sastaviti popis lokaliteta, osjetno povećati kazalo itd.). Lijepo, ali zašto da to ne uradi uži specijalist? Drugim riječima, klasifikator po prirodnoj vokaciji, što ja kao empiričar niti jesam niti želim biti.

¹ Usp., Wolf-Dieter Hütteroth – Kamal Abdulfattah, *Historical Geography of Palestine, Transjordan and Southern Syria in the Late 16th Century*, Erlangen 1977. »(...) the book is not one of the type of 'critical text-editions', although it is compiled with the greatest possible care« (str. 1).

Prema Engelu sam »riješio« pre malo imena. Nije tačno. »Rješavao« nisam *ništa*. Da sam se samo u jednom slučaju upustio u »rješavanje« morao bih to učiniti svuda, uključujući *vlastita imena osoba* količina kojih je kudikamo veća od broja imena mjesta. Ne može se učiniti jedno, a izbjeći drugo. Osim historijsko-geografskih postoje i historijsko-jezikoslovni aspekti. Tada bih se morao povrh svega baviti i filologijom. To bi opet povuklo lavinu pitanja povijesnoga karaktera i dovelo do novog probijanja već uvećanog opsega knjige. Istraživač mora odlučiti što želi. Ako mu cilj nije mjestopisni rječnik, onda kako imena osoba, tako i imena mjesta zaslužuju biti prenesena što je moguće bliže liku u izvorniku, konkretno u slučaju moje knjige u četirima izvornicima. I najmanja nejasnoća koju primijetimo (sve ne možemo nikada) mora biti obilježena. Ne učinimo li tako, izgubit će se razlike u višekratnom zapisivanju, a s tim i nemale mogućnosti povjesničarevih uvida. Ne smijemo propustiti da barem približnom reprodukcijom u okvirima prijevoda naznačimo kako jedan pisar u istom imenu upisuje slovo više, a drugi slovo manje, za neke foneme rabi jednom jedno, a jednom drugo arapsko slovo. Ili pak potez njegova pera nalikuje slovu koje nije ekvivalent za fonem koji se doista izgovarao. Potonje je važno i za osmansko-tursku paleografiju. U velikom broju slučajeva nemamo za usporedbu drugih izvora osim samog deftera, pa uza svu »logičnost« nekog čitanja ne smijemo zaobići činjenicu da se iz onoga što imamo pred očima ne može, ili pak ne mora nužno čitati na taj način. Unifikacija svih likova u kojima se neko ime pojavljuje dva, tri ili četiri puta nedopušteno »frizira« izvor(e) i ukida mogućnost da se vide *sekvence*, poput:

Zulkouch (1375) – Zwlkouch (1401; 1421) – Zulchowch (1406) – Zwlkolch (1417) – Sulkovci (Csánki).

Ono što sam u susljednim popisima čitao (*reproducirao*, ne »rješavao«) pomoći će da se – nakon rješavanja »pod svaku cijenu« – uspostave upravo takve sekvence, bez kojih nema ni mjestopisnih rječnika.

»Odvorbanovci«:

Odarjanovci (1540) – Odorjanovci (1545) – Odorjanovci (1561) – Darjanovci (1579) etc. (Daranovac). V. obrazloženje dolje.

Tako se iz popisa u popis može pratiti krivudanje pisareva pera, odnosno na što napisano ponajviše nalikuje, upravo kao u srednjovjekovnim listinama. Ako za Sulkovce poštujemo sekvencu *u – w – l*, onda isto mora vrijediti i za ovdje prikazani, iz sličnih razloga nastali slijed Odarj – Odorj – Darj – Dar – . Nisam *propustio* usporediti čitanja iz popisa u popis: ona su se automatski nametala. Ali zbog svega rečenoga *nisam htio* to činiti. Iz gornjih se primjera vidi kako bi o mnogim naseljima trebalo pisati prave male studije. Sada sam za potrebe ovoga napisao samo na Daranovce i to što se iza imena krije utrošio desetak dana »odmjeravanja« mjesta u izvoru kako su napisana i razmišljanja o mogućim pretvorbama. S arhivskim radom bila bi i dva mjeseca. Čemu? Ma koliko se trudili, bitno je kakav vam se izvor »zalomi«.

Istom bi u posebnom radu, koji može doseći opseg nove knjige, imalo smisla konačno »rješavati« izgovor. Sve bi to trebalo navoditi u novome radu, i još pregledati dva deftera glavarine koji prate »moje« popise »C« i »D«, te treći iz 1628, da o neturskoj građi i ne govorimo. Ne učiniti to, nego svuda tek ubaciti (tek pretpostavljeni!) stvarni izgovor nalikuje matematičkoj zadaći đaka koji je preskočio zapisati postupak i odmah nadopisao »jednako toliko i toliko«.

Engel kao ilustraciju »nerazumljivo krivih« čitanja navodi heterogenu skupinu primjera, u kojoj se našao pokojni lapsus (Doljanovci – Doljanci), slučaj pretpostavke o nedosljed-

nosti pisara koje sam napustio, no ostao je u knjizi (Bedčinci), a zatim – skupinu primjera koji ne pokazuje ništa osim Engelova promašaja: »Pridvrški«: nakon *Pr* jasno stoji jedno *o*, dakle Podvrški jer u ovakvim rukopisima pisar nerijetko nesigurno kreće jednim pravcem, pa ga naglo promijeni, a »tragovi kočenja« ostanu na »cesti«; »Pridvrški« iz fragmenta »D« ne smije prekriti ovu činjenicu. »Odrijanovci«: To nije »Adriyanowcz« (Csánki). Engel kao primjer krivog čitanja navodi moje Odvorbanovce i Odvorance kod Vetova i Stražemana, a ne vidi da postoje i oni kod Kaptola i oni jugozapadno od Požege. Ne jedan, nego četiri lokaliteta. »Adriyanowcz« mogu biti samo požeški, što se i vidi iz fragmenta »A« s likom Odarjanovci, dakle Darjanovci 1579. i danas Daranovac. Kod Stražemana vrlo jasno pišu Odvoranci i u najboljem bi slučaju mogli biti Odoranci (vjerojatno bez veze s nekim Hadrijanom). Kaptolski pak lokalitet opet ne može biti »Adriyanowcz«, nego tek možda »Adrianfalva«. I njega i vetovski toponim moramo čitati Odorjanovci jer tako jasno piše, a grafiju izvora valjda poštujemo. Tko poznaje probleme koje stvaraju arapska pismena složit će se da su »Odvorbanovci« lik u najmanju ruku *pogodniji za doradu* negoli »Odrijanovci«. »Bekeševci«: to su Januševci, jer nose ime po vlasniku Janušu Tahiju. Prevagu odnosno jedno »w« u liku zapisanu u fragmentu »D«, a ispušteno u »C«, te poraba »običnoga« »k« za »n« u skladu s imenom vlasnika. Opet je »Jakševci« bliže rješenju od »Bekeševci«. Ključ je opet u »D« gdje sam dospio do »Benuševci« (str. 500). V(i)dacijanovci: »Dacyanowch« mogu biti samo Dacijanci (502) kao pustoselina, a ne Vidacijanovci što je drugi lokalitet, možda novo selo (je li Vi- jednako Wy-?) nastalo preseljenjem u drugu nahiju. »Vidac Banovci« (str. 445) omogućuje razlikovanje od »Dacyanowch«, pa se onda prema Dacijancima popravlja u Vidacijanovci. Lučica: ne postoji, fragment »D« restituira »Lučinci« (str. 495). U »Lomnici« se barem vidi »n«, a ** govori da lik zahtijeva doradu (str. 388). Egudovci: lik *možda* čitljiv u fragmentu »A« a drugdje *uvijek* »Ogudovci«. To jesu stari Egudovci, ali se uporno pisanje »o« na početku ne smije izgubiti. Štoviše, sasvim je moguće da je povjerenstvo za defter iz 1545. zapisalo lik Ögüdoŕçe! Tada slovo »vav« ima smisla, a »Ogudovci« su korak bliže definitivnom čitanju od Egudovaca. Sada se valjda vidi koliko je ovaj posao ozbiljan i zahtjevan, te ga valja raditi od početka, kao *poseban rad*. No ponuđenim čitanjima u »recenziji« sve je fine nijanse pregazio Engelov trijumfalni stampedo. Konačno preostali primjeri pokazuju da je lik koji sam prenio ne samo sukladan onome čemu u originalu sklop grafema ponajviše *nalikuje*, nego i to da su gotovo uvijek *prepoznatljivi*, te su itekako iskoristivi u rekonstrukciji koja tek treba uslijediti. Ma tko se jednom bude prihvatio takva posla pratit će kopije izvornika i tekst u knjizi istim redom, i ne treba mu nikakav indeks.

Uspoređujući moj rad s McGowanovim, čini se da ovaj »recenzent« ili ne poznaje dovoljno sve okolnosti nastanka i karaktera McGowanova rada ili neke stvari ne shvaća, ili pak prešućuje. Knjiga je izašla 1983, ali je tekst, kao dio doktorske disertacije, dovršen još 1967. otkada se nije mijenjao (rukopis ima i priloženu kartu koju izdavač u knjizi nije reproducirao). Što je karakteristično za taj rad? Pisac ga je kao učenik T. Halasi-Kuna priredio potpuno na tragu mađarske historijsko-geografske škole, odnosno njezinoga turkolškog ogranka. I sam sam, dobrohotnošću upravo Bruce McGowana, ranih osamdesetih godina bio predviđen za suradnika na mega-projektu pokojnog profesora Halasi-Kuna, te bih vjerojatno priredio požeški defter iz 1579. (ovdje je njegov dio spominjan kao »defter D«) na isti, ili gotovo isti način. Tada bi to bio, kao što i sada to vrijedi za svaki pokušaj takve vrste, normalan i legitiman pristup. A ja bih po Engelovim kriterijima bio podoban, premda bi – za Požeštinu – postotak »rješenja« jedva prelazio onaj koji je ovdje očit u građi iz fragmenta »D«.

Pa koliko je srijemski defter uzor za svaki drugi izdavački projekt? Glede rješenja koja se u defteru nude s onu stranu geografskih tema, ako sudimo na način kako to Engel čini, netko bi u McGowanovu radu našao drastičnih propusta. Na dvadesetak mjesta turski je tekst pročitan na način da riječi koje su za historiografsku spoznaju doista ključne (jednom i cijela rečenica) ili sugeriraju nešto posve drugo, pa se smisao potpuno gubi, ili uopće ništa ne znače ni na kojem jeziku.² Tako je i sa sedam-osam neadekvatnih ili krivih pojmova u glosaru, i konačno – u samom direktoriju geografskih pojmova, gdje je oko 10 posto imena mjesta *de facto* neriješeno! Za Engela je to tisuću sjajno razriješenih imena! I to samo zato što pisac nije ostavljao praznine. Ako nije bilo potvrde u neturskim izvorima, McGowan je ta mjesta obilježio kao dubiozna, a stupanj nesigurnosti rangirao je prema jedno – ili više-značnosti izgovora koji arapski grafemi sugeriraju. Tako sam mogao i sam upisati bilo što, pa da to budu » sjajno razriješena imena«. U slučaju McGowanovih objašnjenja – ? »probable« i – ?? »some doubt« postupao sam na isti način označavajući takva mjesta s * i **. Međutim, umjesto – ??? (»serious doubt«), smatrao sam da je takva mjesta ili bolje prepustiti budućem specijanom proučavanju i na to mjesto stavio tek jedno α,³ ili, ako je pokušaj čitanja davao nešto što se činilo smislenim, upisivao to kao mogućnost. Nedostatak je oznake – ??? (»serious doubt«) u tome što je sasvim *formalne naravi*, pa neka posve čitljiva imena, i to ne samo (naizgled) čitljiva – što je Engelu dovoljno – nego i takva da mogu izdržati *filološko-etimološku provjeru*, stoje pod »ozbiljnom sumnjom« a posve su prihvatljiva, dok mnoga druga s dva, jednim ili bez upitnika ne mogu biti pročitana tako, djelomice ili potpuno. A nitko ne zna, i pitanje je da li će ikada znati, kako su ta »ozbiljno sumnjiva« imena glasila.

Kako izgleda Engelova montaža? Prema njegovim riječima proizlazi da je McGowan riješio sve, a ja (u fragmentu »C«) nisam cijelu trećinu, što je »neprihvatljivo«. Ako i nije shvatio da ja nisam imao isti cilj kao izdavač srijemskoga deftera, opet je prešutio da:

1. Nema razlike između moje oznake α i McGowanova čitanja s tri upitnika. I sam autor kaže da u tom slučaju može biti 2 do 3 pa do 8 do 10 mogućih čitanja (str. lxxxiv). Nije li jednostavnije to onda ispustiti? Ta su naselja nestala, a nema ih ni u popisima srednjovjekovnih naselja. Kako bi Engel dokazao valjanost čitanja pod *tri upitnika*, kad i njih očito uključuje u *suvereno i definitivno* riješene toponime?

2. McGowan je od 1100 svojih imena u 27 posto slučajeva imao posla s još postojećim naseljima, odnosno u narednih desetak postotaka barem spomenom kod Csánkia. Vidi se to i po označenim geografskim širinama i dužinama, inače odakle bi to mogao dokučiti?

² Te se riječi ponavljaju kroz defter svaka više puta a znače: »želja«, treba: kći (*passim*), »na livadi«, treba: umjesto (26), »zapovjednik Baki«, treba: ostali partneri (421), »sporedni Hizir«, treba: njegova ekselencija (283), »Hizir, sin«, treba: ekselencija (277), »u kući«, treba: zapovjednik tvrđave (72), »odpjevača-osobe-drva«, treba: da sijeku drva (330), »plodovi«, treba: stabla (135), »voda Ilinci« , treba: toplice (204), »brodu od vesla tri groša«, treba: prema brodu netko tri groša (330) , »graničar«, treba: grnčar (36), »zapis kasabe«, treba: zapis kadije (276), »veslač«, treba: krznar (329), »hanovi«, treba: kuće (279), »carina«, treba: komad (279), »Mađar«, treba: tesar (50). Naravno da to ne ometa turkologa u korištenju knjige, jer se brzo vidi o čemu je riječ. Ipak spominjem ove ozbiljnije primjere da naglasim kako je besmisleno i jalovo inzistirati na »točnom čitanju« bez razumijevanja što to sve implicira.

³ Hütteroth-Abdulfattah, idem. O mezrama: »«Their names (...) are seldom found on topographical maps. The authors therefore decided to omit them on the list, as well as on the maps« (str. 23). O neturskim izvorima kao dopuni kartama: »(...) no attempts have been made to correlate this information with other Western or Oriental sources. This will be left to later studies« (str. 12).

Uz ta imena vezano je gotovo 500 mezri (»pustara«) s jasnom oznakom kojem selu pojedini lokalitet pripada, pa su tako i one lokalizirane (iako zapravo »poluubicirane«). Kod mene je obrnuto: Grad, trgovišta i sela čine četvrtinu imena (75), a sve ostalo su slabo ili nikako naseljeni lokaliteti, svega nešto preko 300. Do kraja 16. stoljeća još je možda pedesetak »pustara« preraslo u sela a do oko 1700. godine više je od polovice propalo i zaboravljeno, nema ih ni na kakvim kartama, a nema ih ni približno u zadovoljavajućem broju kod Csánkia. U samom dijelu deftera koji ovdje donosim, ubiciraju se tek prema nahiji. Upravo sam s toga razloga odustao od Sizifova posla.

3. Engel »ne vidi« razliku između paleografskih osobina pisma u srijemskom defteru i mojem defteru »C«. Prvi pripada skupini najljepše pisanih popisa te vrste, dok bi se drugi visoko rangirao među najteže pisanim popisima te vrste. Uostalom, to i nije službeno odobreni primjerak, nego koncept koji je Porta proglasila nevažnim.

4. Osobito je metodološki promašeno, kada se već ocjenjuje jedan značenjski pa i kvantitativno sporedni dio rada – knjige, i taj sektor suziti na samo jedan od četiriju fragmenata defterske građe. Da je pogledao kako »rješenja« u fragmentu »D« korespondiraju izvorniku (BOA, TT 672) možda bi shvatio da je upravo u posljednjem fragmentu (popis iz 1579) **faktički repertorij lokaliteta**: nepročitanih je mjesta minimalno, postotno čak i manje nego trostrukih upitnika u »McGowanovu defteru«, izvornik je pisan neusporedivo kvalitetnije i točnije (pripada istom tipu »lijepih« deftera sedamdesetih godina 16. stoljeća), mezre su svrstane uz sela (poznata smještaja) – eto i ubikacija. Tko baš hoće, može čitanjem »unatrag« razjašnjavati veliku većinu nejasnoća u starijim popisima. Čemu njih ovdje činiti urednima i dotjeranima kada to nisu izvorno bili, sa svim precrtanim mjestima, dopisanim bilješkama i nesigurno pisanim imenima. Neka fragmenti »A«, »B« i »C« lijepo ostanu primarno građom za demografsku, socijalnu i gospodarsku povijest, a fragment »D« koji već sam djelomice »usustavljuje« mjestopisnu materiju, i to vrlo čitko, može poslužiti i kao podloga za »rješavanje« imena. Uopće ne dvojim o tome da Požega s okolicom nakon stoljeća Csánkia, Bösendorfera, Pavičića, Buturca, Mažurana, Hellera i drugih zaslužuje da dobije historijsko-geografsku, antroponimijsku i toponomastičku monografiju *cum pertinentiis*.

5. Sukladno točki 2. McGowan je morao rješavati tek oko 200 imena koja nije već imao tako reći »pri ruci«. Među njima je onih devedesetak s tri upitnika što onda znači vjerojatno neriješenu *polovicu stvarno teških toponima*. Broj mojih imena Engel je prvo smanjio na 296, a ima ih oko 310, zatim je neprihvatljivim čitanjem proglasio njih 93. Do toga je broja došao tako da je zbrojio sve oznake α (nepročitano) i nevaljalim proglasio još šezdeset »rješenja« što ilustrira svojim primjerima u »recenziji«. Pretpostavljam da je odabrao one koje smatra *najuvjerljivijima*. Ako je tako, a vidimo da se od trećine do polovice njih (ovdje 40 posto) može opovrgnuti, onda bi nam ostalo svega nešto preko šezdeset nerealiziranih i možda doista nedostatnih čitanja, ako i toliko! A to je petina (kada se uzmu u obzir sva imena), odnosno četvrtina (mezri, kao »tvrdokornih« imena po sebi i bez označene pripadnosti selu). S tom razlikom da ja nisam težio »rješenjima«.

Nije mi ni na kraj pameti da se upuštam u utakmicu i nadmetanje s McGowanovim rezultatima. Bruce je (mogu tako reći jer govorim o svom dobrom prijatelju) uradio divan posao i od njega sam vrlo mnogo naučio. A nekoliko vokala i konsonanata amo-tamo ništa ne znači. Ove sam usporedbe naveo samo zato da pokažem koliko su isprazna i naposljetku smiješna cjepkanja poput Engelovih.

O ubiciranju: u ukupnome materijalu (1100 imena) McGowanova dubiozna čitanja, ujedno i ubikacije, iznosila bi oko 10 posto. No on je gotovo svuda kod spomena »pustara«

nalazio u izvorniku oznaku »blizu tog i tog« (nezd-i, der kurb-i), dok čak i u mojem fragmentu »D« u oko 15 posto slučajeva te oznake nema. Oba je popisa doduše izvela ista osoba (Zaim Behram), no u požeškom kadiluku mjesta uopće nisu popisivana tako da uz ime većeg naselja prvo budu zabilježena imena manjih koja mu gravitiraju, pa zatim redom dalje – kao u Srijemu – nego »na preskok«: iza grada Požege naprije dolaze Doljanovci kod Kaptola, pa dio okolice Požege, zatim opet Kaptol s okolicom, pa mjesta oko Jakšića i Trenkova, pa opet neka sela uz Požegu i tako dalje. Da li to odražava nekadašnji sustav gospoštija, tko zna.

6. Napomenimo i to, da od oko 350 lokaliteta u Požeštini koji se nalaze spomenuti u srednjovjekovnim izvorima (ponajviše iz 15. stoljeća), dobar dio od barem stotinu njih nikada nitko neće riješiti (a ponajmanje Engel). To su toponimi koji se kriju iza stotinjak čifluka i zemina. Prihodi od tih parcela su prosječno znatno viši nego na srijemskim čiflucima, što jasno upućuje na bivša sela. Možda će netko s dovoljno »fanatizma« jednom i ustanoviti da je ovaj ili onaj čifluk vjerojatno bio »villa ili possessio ta i ta«, u posjedu »nobiles de genere tih i tih«. Upozoravam i na tu okolnost o kojoj bi itekako trebalo voditi računa kod čitanja svega i svačega pod svaku cijenu. Što se mene tiče, ne, hvala.

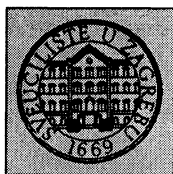
Sažetak

Napisao sam knjigu o Požegi, u koju je uključena građa u prijevodu samo kao potpora i ilustracija raspravi te kao podloga za buduća istraživanja, prvenstveno socijalno – i ekonomsko-historijska a potom, ako se hoće, može biti i *predradnjom* i za izradu mjestopisnog rječnika. Niti se knjiga zove »Defter br. taj i taj«, niti ima uvod koji kao u većini slučajeva »kritičkih izdanja građe« na nekoliko stranica daje upute od paleografskih i diplomatskih osobitosti do arhivističkih podataka te on služi sistematizaciji i klasifikaciji građe, a ne kao kod mene građa raspravi. Ovdje se sada javlja »recenzent«, koji prvo podmeće kukavičje jaje, a onda utrčava na (od petardi zamagljeni) teren kao veliki guru toponomastike i pod okriljem mraka »lektorira« nešto što je, ne po sebi, nego u odnosu na jedan zamišljeni »*directory of localities*« – koncept (tojest fragment »C«, zaobilazeći fragment »D« koji pruža kudikamo više)! Naposljetku bih još mogao pomisliti da ako, kako sam ovdje pokazao, »lijevom rukom« i »žmirečki« postizem stupanj čitkosti imena ravan onome u autora koji to rade uz najširu porabu tome pripadajućih postupaka i sredstava, onda, da se »naljutim«, pa počnem stvarno pedantno cjepidlačiti, »gdje bi mi bio kraj«? *Sapienti sat.*

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

30

ZAGREB 1997.

Izdavač
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Za izdavača
Stipe Botica

Redakcija
Branka Boban
Neven Budak
Mirjana Gross
Franko Mirošević
Iskra Iveljić
Nikša Stančić
Božena Vranješ-Šoljan

Urednički kolegij
Ivo Goldstein
Marijan Maticka
Mario Strecha

Izvršni urednik
Mario Strecha

Adresa uredništva
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 385 1/ 6120 150, 6120 166, fax. 385 1/ 6156 879
Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske
br. 6859/1 od 5.X.1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije
Republike Hrvatske pod brojem UP-547/2-84-1984.

Tehnički urednik
Krešo Turčinović

Naslovna stranica
Iva Makvić

Lektura i korektura
Ljiljana Cikota

Prijevod sažetaka na engleski jezik
Marina Denona-Krsnik

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 949. 75

RADOVI 30

/ [uređivački odbor Ivo Goldstein... et al.]. – Zagreb
: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1997.
– 372 str. ; 24 cm

– Summaries.

ISBN 0353-295X

Kompjutorski slog i prijelom
Krešo Turčinović

Tisak
KRATIS – Zagreb

Tiskanje završeno u ožujku 1998. godine

Naklada
500 primjeraka